

Ο εθνικοσοσιαλισμός ως πολιτικός μεσσιανισμός

Προκειμένου να γίνει κατανοητός ορθά ο σύνθετος και αντιφατικός χαρακτήρας του εθνικοσοσιαλισμού, πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν το φαινόμενο της *ιεροποίησης* της (επαναστατικής) *πολιτικής* (που δεν είναι το ίδιο με την πολιτικοποίηση των παραδοσιακών θρησκειών). Ιεροποίηση σημαίνει: 1. Το πρωτείο της εγκόσμιας, συλλογικής, πολιτικής ενότητας και την αγιοποίησή της. 2. Την υπακοή των οπαδών σε αυτήν, μέσω της πίστης, της αφοσίωσης, και της αυτοθυσίας τους γι' αυτήν. 3. Την κοινότητα των εκλεκτών οπαδών, με σκοπό την εκπλήρωση μεσσιανικών στόχων απελευθέρωσης και κυριαρχίας. 4. Την ύπαρξη μιας πολιτικής *λειτουργίας* που συνεπάγεται την τελετουργική λατρεία των θεσμών, των εικόνων, των μνημείων και των συμβόλων, μέσα από την «αγία» αφήγηση και την επίκληση των μύθων και των πράξεων των ηρώων και των μαρτύρων του *κινήματος*.¹

Όλα αυτά τα στοιχεία συγκροτούν μια εκκοσμικευμένη *πολιτική θρησκεία*, η οποία ως μορφή μιας οιονεί θρησκευτικότητας προέρχεται ιστορικά από την Αμερικανική και τη Γαλλική Επανάσταση του 18ου αιώνα. Υπήρξαν εξ αρχής δύο τάσεις: η καθ' εαυτήν *πολιτική θρησκεία* και η *αστική θρησκεία* (*religion civile*). Η δεύτερη απαιτεί την ύπαρξη

¹ E. Gentile, «Die Sakralisierung der Politik», στο H. Maier, επιμ., *Wege in die Gewalt. Die modernen politischen Religionen* (Φραγκφούρτη: Fischer, 2002), σ. 169-170.

ενός «υπέρτατου θεϊκού Όντος», την ειρήνη και την αυτονομία των ατόμων, την ηθική του πολίτη, καθώς και το χωρισμό κράτους και εκκλησιών.²

Αντίθετα, η καθαρή πολιτική θρησκεία, εμπνεόμενη από το μοντέλο της αρχαίας πόλης και αυτοκρατορίας, απορρίπτει κάθε ιδεολογική συνύπαρξη ή συμβίωση με ετερογενείς ομάδες και απόψεις, και αγιοποιεί τη *βία*, ως στοιχείο επιβολής της απόλυτης *ενότητας* της πατρίδας (του έθνους) και της απολυτότητας της γενικής θέλησης (Ρουσσώ). Αυτό στη συνέχεια οδήγησε στον 19ο και στον 20ό αιώνα στους ιμπεριαλιστικούς πολέμους των εθνών. Έτσι εδώ έγινε φανερή η «διαλεκτική του διαφωτισμού»: τα όρια της *θετικότητας* της νεωτερικότητας.³

Ο επαναστατικός μεσσιανισμός της νεωτερικότητας από την άλλη υπήρξε *εξ αρχής διχασμένος* ανάμεσα στις δύο προαναφερθείσες τάσεις, εκκοσμικεύοντας επίσης την ιουδαιοχριστιανική παράδοση. Στη νεωτερική δημοκρατική και ρεπουμπλικανική παράδοση αναγνωρίστηκε *εξ αρχής* η ανάγκη ύπαρξης μιας αξιακής, συναισθηματικής αστικής θρησκείας (Καλβίνος, Ρουσσώ, Ελεύθεροι Τέκτονες, Θετικιστές) ως απαραίτητης για τη συνοχή της αστικής κοινωνίας.⁴

Η νεωτερική Επανάσταση είχε ανάγκη την τελετουργική αναπαράσταση (παγανιστική Γνώση) της εκκοσμικευμένης λατρείας του Έθνους. Αυτό ενείχε: ένα *αποκαλυπτικό όραμα* της νεωτερικότητας, το μύθο της *Προόδου*, το μύθο της *αναδημιουργίας* του «νέου»

² Ό.π., σ. 171-172.

³ Ό.π., σ. 172. H. Lübbe, «Totalitäre Rechtgläubigkeit», στο H. Maier, επιμ., ό.π., σ. 37 κ.έ.

⁴ Ό.π., σ. 173-174· A. de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique* (Παρίσι, 1975), σ. 27-28.

ανθρώπου μέσω της πολιτικής, το μύθο ενός εκλεκτού λαού, ο οποίος θα είχε ως στόχο την καθολική διάδοση του «νέου» ευαγγελίου. Αυτό είχε ως συνέπεια την αγιοποίηση της επαναστατικής βίας και της αυτοθυσίας. Στον 19ο αιώνα η προοδευτική στάση συμπληρώθηκε με τη νεοεγγελιανή και μαρξιστική λατρεία του Προλεταριάτου.⁵

Ωστόσο η νεωτερική Δημοκρατία χαρακτηριζόταν από την αρχή από μια βασική αντίφαση: αυτήν ανάμεσα σε έναν κοσμικό, ορθολογιστικό ατομικισμό και σε μια πολιτική θρησκεία που βασιζόταν στην επαναστατική πίστη, στον βίαιο πολιτικό μεσσιανισμό και στην εκκοσμικευμένη εσχατολογία (διαφορά ανάμεσα στην προσαρμογή και στην αποκαλυψιακή στάση).⁶

Όμως μετά το 1880 σχηματίζονται πολιτικά κινήματα και σέκτες, τα οποία χαρακτηρίζονται από μια νέα μορφή αφοσίωσης στους οδηγούς, και τα οποία απαιτούν από τα μέλη την ολοκληρωτική ενσωμάτωση σε μια ολιστική κοσμική ενότητα, που συνεπάγεται την εξιδανίκευση της βίας και τη δημιουργία μιας «νέας ανθρωπότητας». Εδώ κινητοποιούνται οι μύθοι και οι φαντασιώσεις του ρομαντισμού, σε βάρος του ορθού Λόγου και της καθολικότητας του ανθρώπου (καλλιτεχνικές πρωτοπορίες, σέκτες με πολιτικά αμφίρροπες τάσεις). (Πρόδρομοι υπήρξαν εδώ ο γαλλικός αντισημιτισμός: υπόθεση Ντρέυφους, καθώς και ο ρωσικός αντισημιτισμός: *Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών*, πογκρόμ).⁷

Σε αυτό το πλαίσιο αναδύθηκε ένα «πλούσιο ρεπερτόριο» συμβόλων που αναπαρήγαγαν πολιτικούς μύθους. Τέτοιες ήταν

ιδεολογικές «έννοιες» όπως: ο «λαός», η «ράτσα», η «κοινότητα» (communauté), το «έθνος», ο «οργανισμός» και η «απόφαση» (για την απόφαση). Όλες αυτές οι έννοιες, που και σήμερα ακόμα, ή πάλι, «συγκινούν» πολλούς, είναι μυθολογικές, ολιστικές και αντιορθολογικές έννοιες, που έχουν ως εχθρό εν γένει τον νεωτερικό ατομικισμό, τη «μηχανιστική» «κοινωνία» (société), την αγορά, το δημοκρατικό, αντιπροσωπευτικό πολιτικό σύστημα κ.λπ., και προτείνουν ένα ανορθολογικό, βιταλιστικό, οργανιστικό, τελικά προνεωτερικό σύστημα ως «εναλλακτική λύση». Ακραίες δεξιές και αριστερές ομάδες (μαζί με αυτές που θεωρούν ότι είναι «ουδέτερες», «ερμαφρόδιτες», «αριστεροδεξιές») έλκονται και θα έλκονται πάντα από αυτές τις απόψεις, που γεννούν τη βία και τον ολοκληρωτισμό. Απαρνούνται έτσι κάθε πραγματική, εποικοδομητική δυνατότητα κριτικής στην υπαρκτή κοινωνία.⁸

Η αποκαλυψιακή αναμονή (εξπρεσιονισμός) μιας καθαρτήριας καταστροφής εκπληρώθηκε με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, τον οποίο ένα μεγάλο κομμάτι της νεολαίας και της διανόησης υποδέχθηκε ως ένα αποκαλυπτικό, λυτρωτικό Συμβάν. Μέσω της πολιτικής προπαγάνδας επανεμφανίστηκε η εικόνα του Άλλου, ως μια εικόνα του δαιμονοποιημένου εχθρού, ως η προσωποποίηση του Κακού.⁹

Τα εκατομμύρια των νεκρών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησαν σε μηδενιστικές μορφές μιας θανατοκεντρικής θρησκευτικότητας, με τη νεοπαγανιστική λατρεία των νεκρών. Εδώ η πολιτική απέκτησε έναν ολοκληρωτικό χαρακτήρα, βασιζόμενη στο σύνθημα του «ολοκληρωτικού πολέμου», παράγοντας έτσι μια ολοκληρωτική θρησκεία. Πρόκειται για ένα νέο πολιτισμικό και

⁵ E. Gentile, *ό.π.*, σ. 175.

⁶ *Ο.π.*, σ. 176.

⁷ *Ο.π.*, σ. 177. Θ. Λίποβατς, *Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού* (Αθήνα: Οδυσσέας, 2003).

⁸ K. Sontheimer, *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik*, (Φραγκφούρτη: Nymphenburger, 1968), σ. 244-263.

⁹ E. Gentile, *ό.π.*, σ. 178.

πολιτικό φαινόμενο, που δεν αποτελεί μια συνέχεια αλλά μια ρήξη με την ευρωπαϊκή παράδοση του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης. Τα νέα μαζικά ολοκληρωτικά κινήματα που αναδύθηκαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και οδήγησαν σε μαζικές σφαγές και στη Shoah, ήταν ο φασισμός (Μουσσολίνι), ο εθνικοσοσιαλισμός (Χίτλερ) και ο κομμουνισμός (λενινισμός-σταλινισμός, μαοϊσμός).¹⁰

Αυτά τα κινήματα, που κυριάρχησαν στην Ευρώπη στον Μεσοπόλεμο, δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά δίχως τη δύναμη της *χαρισματικής* προσωπικότητας του Οδηγού (*Führer*). Για τον Α. Χίτλερ, που θεωρούσε τον εαυτό του ως τον «άνθρωπο του γερμανικού πεπρωμένου», φορέας του ιστορικού γίνεσθαι είναι αποκλειστικά οι λαοί και οι ράτσες/φυλές, ως εκδήλωση μιας **σοσιαλδαρβινιστικής** «ορμής» για αυτοσυντήρηση και κυριαρχία, με μία ωστόσο βασική διαφοροποίηση. Οι αέναοι πόλεμοι για εξασφάλιση ενός «ζωτικού χώρου» αφορούν την *κυριαρχία και υποταγή* ανάμεσα σε διάφορους λαούς: επιδίωξη ήταν η ευρωπαϊκή κυριαρχία της Γερμανίας. Αυτός ήταν ο ένας από τους στόχους του. Ο άλλος, παλαιότερος στόχος του όμως ήταν η εξόντωση του θεμελιακού, αιώνιου «εχθρού όλων των λαών», της *σημιτικής (εβραϊκής) ράτσας/φυλής*. Εδώ διαφαίνεται καθαρά η *γνωστική, δυϊστική* μορφή του αγώνα ανάμεσα στο καλό και στο κακό.¹¹

Ο Χίτλερ ταυτίζει την πολιτική με τον πόλεμο, ενώ το κράτος είναι μόνο ένα εργαλείο στην υπηρεσία των στόχων του πολέμου· ήλπιζε δε ότι οι συμπάθειες που είχε παντού θα στηρίζαν και την εξόντωση των Εβραίων. Όμως η ιδιαίτερη, εξοντωτική μορφή που πήρε η τελευταία

στον εθνικοσοσιαλισμό υπήρξε πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μόνο σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Πέραν του παραδοσιακού, θρησκευτικού αντισημιτισμού όμως, είχε εμφανιστεί από τα μέσα του 19ου αιώνα στην Ευρώπη, η νεωτερική μορφή του αντισημιτισμού από κοινωνικό *φθόνο, μνησικακία και ανταγωνισμό*, αλλά αυτό δεν συνεπαγόταν αναγκαστικά την ολοκληρωτική εξόντωση και γενοκτονία των Εβραίων.¹²

Εδώ επρόκειτο για την εκλογίκευση μιας εκ των προτέρων δοσμένης *φονικής πρόθεσης στον Χίτλερ*. Η μεγάλη Καταστροφή (Shoah) και εξόντωση των Εβραίων άρχισε μετά την εισβολή στη Σοβιετική Ένωση το 1941. Στα τέλη εκείνου του χρόνου, όταν σταμάτησε η νικηφόρα προέλαση των ναζιστικών στρατιών και ο Χίτλερ κήρυξε τον πόλεμο και στις ΗΠΑ, φαίνεται ότι ο τελευταίος είχε καταλάβει πως η γερμανική κυριαρχία της Ευρώπης και της Ρωσίας δεν ήταν πλέον βέβαιη. Γι' αυτό στράφηκε προς την αποκλειστική πραγματοποίηση του άλλου στόχου: της «τελικής λύσης», της εξόντωσης των Ευρωπαίων Εβραίων (συναγωνιζόμενος εδώ τις μαζικές σφαγές του Στάλιν).¹³

Η μαζική εξόντωση των Εβραίων, των Τσιγγάνων, των Πολωνών, των Ρώσων, των σοσιαλιστών, των κομμουνιστών, των ομοφυλόφιλων, των ανιάτων ασθενών και άλλων, υπήρξε ένα πρωτοφανές, κατεξοχήν *έγκλημα κατά της ανθρωπότητας* (ο Χίτλερ ως μια μορφή του Αντίχριστου)· αποτέλεσε μια καθαρή εκδήλωση θηριωδίας (εν είδει μιας εκκοσμηκευμένης μορφής ολοκαυτώματος), δίχως κανένα πρακτικό όφελος και για κανένα κρατικό συμφέρον. Αντίθετα, υπήρξε ένας αυτοσκοπός για ιδεολογικούς, οιονεί

¹⁰ Ο.π., σ. 179-180.

¹¹ S. Haffner, *Anmerkungen zu Hitler* (Φραγκφούρτη: Fischer, 2006), σ. 91-100.

¹² Ο.π., σ. 107-108.

¹³ Ο.π., σ. 111-112, 139-141.

θρησκευτικούς λόγους. Εδώ έπαιξε ρόλο και ένας άλλος παράγων, η ευγονική τεχνολογία της βιοπολιτικής: η βιομηχανική εξόντωση των Εβραίων υπήρξε για τον Χίτλερ μια επιχείρηση «απολύμανσης» από παράσιτα, για τα οποία δεν μπορούσε κανείς να έχει καμία συμπάθεια.¹⁴

Αλλά οι μαζικοί φόνοι δέν υπήρξαν απλά εγκλήματα πολέμου. Η ταύτιση ανάμεσα στις δύο μορφές είναι εντελώς εσφαλμένη και οδήγησε στη συνέχεια σε μεγάλη σύγχυση. Ο Χίτλερ είχε ωστόσο καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η πλειονότητα των Γερμανών, παρ' όλη την προσήλωσή τους στο πρόσωπό του, δεν θα αποδεχόταν τα εγκλήματα της ολικής εξόντωσης. Γι' αυτό στο τέλος δεν τους είχε εμπιστοσύνη και τους περιφρονούσε, και έτσι πρόδωσε τον γερμανικό λαό. Το πρόσωπο και οι πράξεις του Χίτλερ όμως δεν συγκροτούν καμία συνέχεια της μεγάλης πολιτισμικής και διαφωτιστικής γερμανικής παράδοσης, αλλά μια καταστροφική ρήξη με αυτήν.¹⁵

Αυτό που χαρακτήριζε αρχικά τη δύναμη του εθνικοσοσιαλισμού ήταν η γοητεία της (κυκλοθυμικής, θεατρικής) προσωπικότητας του Χίτλερ (όπως και αυτής του Μουσσολίνι). Ο εθνικοσοσιαλισμός επέβαλε ένα ιδεώδες του «ζειν επικινδύνως» ως ενός έργου τέχνης (ηρωικού και άκαρδου), ως μιας υπέρβασης της αλλοτρίωσης μέσα στη νεωτερική καθημερινότητα, μέσω του εκστατικού συναισθήματος της συμμετοχής σε μια μεγάλη κοινότητα. Αυτό υπήρξε κάτι που ήδη ορισμένες πρωτοπορίες είχαν υιοθετήσει, απορρίπτοντας τον ορθό λόγο και τη δημοκρατία (των μαζών) και κηρύττοντας την υποταγή σε

«Οδηγούς» (οι οποίοι δεν ήταν πλέον μια πατρική μορφή του φορέα του ηθικού Νόμου). Ο εθνικοσοσιαλισμός συνεπάγεται την απάρνηση του ηθικού Νόμου, του Συμβολικού, προς όφελος της κυριαρχίας του Φαντασιακού.¹⁶

Ο Αδόλφος Χίτλερ άσκησε μεγάλη γοητεία σε περίοδο γενικής κρίσης όχι μόνο στα μικροαστικά και υπαλληλικά στρώματα, αλλά και στο προλεταριάτο, στη διανόηση, στους καλλιτέχνες, στις γυναίκες και ιδίως στη νεολαία. Τα συναισθήματα που προκαλούσε ήταν ωστόσο αμφίρροπα και ανάμεικτα: θαυμασμός και απέχθεια, σαγήνη και βιαιότητα (Τόμας Μαν, Μπέρτολντ Μπρεχτ).¹⁷

Ο νεαρός Ερνστ Μπλοχ έγραψε το 1924, μετά την αποτυχία της γερμανικής επανάστασης καθώς και του αποτυχημένου πραξικοπήματος του Χίτλερ το 1923:

Οι (λενινιστές) κομμουνιστές, όπως και οι εθνικοσοσιαλιστές, απαιτούν μια στρατιωτικά εκπαιδευμένη νεολαία, και οι μεν και οι δε αρνούνται το καπιταλιστικό-κοινοβουλευτικό κράτος, απαιτούν τη δικτατορία, την υπακοή και τη διαταγή, την αρετή της απόφασης αντί της δειλίας της αστικής τάξης, αυτής της αιώνια συζητούσας/διαβουλευόμενης τάξης (Καρλ Σμιτ). Πρόκειται πριν απ' όλα για τον τύπο τον οποίο αντιπροσωπεύουν ο Χίτλερ και εκείνοι που τον ακολουθούν, έναν τύπο επαναστατικό ως προς το χαρακτήρα και τη μορφή του,

¹⁴ Ό.π., σ. 144-145, 150-151. Ph. Burrin, «Totalitäre Gewalt als historische Möglichkeit», στο H. Maier, επιμ., *Wege in die Gewalt*, ό.π., σ. 183 κ.έ. H. Maier, «Gewaltdeutungen im 19en Jahrhundert», στο H. Maier, επιμ., ό.π., σ. 54 κ.ε.

¹⁵ S. Haffner, ό.π., σ. 163-164, 168, 185.

¹⁶ H. Kiesel, «Der Nationalsozialismus. Faszination durch Erfolg?», στο H. Maier, επιμ., ό.π., σ. 144-145.

¹⁷ Ό.π., σ. 146.

ακόμα και όταν οι στόχοι του είναι «αντεπαναστατικοί». Και: «Η χιτλερική νεολαία» εκπροσωπεί «αυτό τον καιρό το μόνο επαναστατικό κίνημα στη Γερμανία».¹⁸

Παρ' όλα αυτά η αρχική του επιτυχία (μέχρι το 1938-1940) δεν βασίστηκε μόνο σε μια ψυχολογική επίδραση, αλλά στο ότι μπόρεσε να δώσει απάντηση σε ορισμένα επίκαιρα, πραγματικά προβλήματα της εποχής (εθνική αξιοπρέπεια, εργασία στους άνεργους κ.λπ.). Όπως τονίζει η Χάννα Άρεντ (σε αντίθεση με τον Μ. Φουκώ), ο εθνικοσοσιαλισμός, ως ένα βίαιο, επαναστατικό κίνημα, και ως ένα «λαϊκό, συλλεκτικό κόμμα διαμαρτυρίας», διέλυσε το κράτος, και το Δίκαιο, ως θεσμό που εγγυάται τη νόμιμη τάξη. Αυτό έγινε μέσω των διαρκών αυθαιρεσιών και των ντεσιζιονιστικών παρεμβάσεων, που αψηφούσαν το Δίκαιο και τις συμβάσεις.

Η διαρκής κινητοποίηση και κινητικότητα του πληθυσμού εξάλλου έδωσε πολλές ευκαιρίες κοινωνικής ανόδου και ενσωμάτωσης στους νέους. Αυτό σήμαινε την αποδοχή της εργαλειακής, τεχνολογικής πλευράς της νεωτερικότητας, η οποία από την άλλη συνυπήρχε με κοινοτιστικές, λαογραφικές, προνεωτερικές τάσεις.¹⁹

Ο εθνικοσοσιαλισμός κατάφερε τη δεκαετία του 1930 να προσφέρει ένα νόημα σε πολλούς που ήθελαν να υπερβούν τον ιδεολογικό σχετικισμό και τον αποπροσανατολισμό που χαρακτήριζε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Παρήγαγε ένα πάθος που εκφράστηκε μέσα από σύμβολα, τελετουργικά, εορτές, παρελάσεις (βιταλισμός, νεοπαγανισμός, νεογνωστικισμός), στο όνομα μιας ηρωικής στάσης και ετοιμότητας για αυτοθυσία. Σαγήνευσε δε καλλιτέχνες μέσω του μηδενιστικού, θανατηφόρου στοιχείου που τον χαρακτηρίζει, καθώς και

μέσα από τον διαστροφικό ερωτισμό που τον διέπει: το μείγμα από σκοτεινές, αμφίρροπες, βίαιες φαντασιώσεις και κιτς, την αυτοκαταστροφική, παλινδρομική μείξη των αντιθέτων.²⁰

Τα μαζικά κινήματα ολιστικής, αντιδιαφωτιστικής, αντισημιτικής έμπνευσης που στις αρχές του 20ού αιώνα εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη διέπονταν από έναν πολιτικό μεσσιανισμό και ένα φυλετικό κοινοτισμό, και στρέφονταν ενάντια στη Δημοκρατία και στην Οικονομία της αγοράς. Όμως ανάμεσά τους μόνο ο εθνικοσοσιαλισμός ενσωμάτωσε επιτυχώς αυτά τὰ στοιχεία σε ένα νεωτερικό πλαίσιο. Ανέμειξε δε, όπως και άλλα κινήματα, με συγκρητικό τρόπο βιβλικά μοτίβα με παγανιστικά και με γνωστικά στοιχεία. Εξάλλου αυτά τα μυθικά στοιχεία διέβρωσαν μερικώς και την επίσημη λουθηρανική εκκλησία (όπως η ομάδα «Γερμανοί χριστιανοί» κ.ά.).²¹

Ο ίδιος ο Χίτλερ, βασικά άθεος, εργαλειοποίησε τον ευαγγελιστή Ιωάννη και το έργο του Μ. Λούθηρου για τους στόχους του. Ορισμένες ομάδες τότε έκλιναν προς μια ολοκληρωτική πίστη στο πρόσωπό του, θεωρώντας τον ως τον «Παράκλητο» του Ευαγγελίου του Ιωάννη. Ο Χίτλερ καλλιέργησε στη ρητορική του συνειδητά τέτοιες ταυτίσεις (μορφή του Αντίχριστου). Έτσι το 1936, εμπρός σε 140.000 πιστούς οπαδούς στη Νυρεμβέργη, τόνισε:

²⁰ Ό.π., σ. 155-156, 159. S. Friedlander, *Kitsch und Tod. Der Widerschein des Nazismus* (Φραγκφούρτη, 1986). Θ. Λίποβατς, «Ο συγκαλυμμένος αντισημιτισμός», στο Β. Γεωργιάδου και Α. Ρήγος, επιμ., *Αουσβιτς. Το γεγονός και η μνήμη του* (Αθήνα: Καστανιώτης, 2007).

²¹ Μ. Μπρούμλικ, *Οι Γνωστικοί: το όνειρο της αυτολύτρωσης του ανθρώπου*, Μτφρ. Μαίρη Ευσταθίου (Αθήνα: Νήσος, 2006), σ. 404-411.

¹⁸ Ό.π., σ. 148-149.

¹⁹ Ό.π., σ. 146-148, 149-152.

Είναι ένα θαύμα της εποχής μας, που με βρήκατε ανάμεσα στα εκατομμύρια. και το ότι σας βρήκα, αυτό είναι η καλή τύχη (ή ευτυχία) της Γερμανίας.²²

Όμως δεν πρέπει να λησμονήσει κανείς ότι υπήρξαν και εκείνοι που αντιστάθηκαν θυσιάζοντας τη ζωή τους, όπως ο πάστορας Ντήτριχ Μπονχάιφφερ (Dietrich Bonhoeffer), εκπρόσωπος της γνήσιας λουθηρανικής «ομολογούσας εκκλησίας», και ο Ιησούιτης ιερέας Ρούπερτ Μάγιερ (Rupert Mayer).

Ο Χίτλερ, αναφερόμενος σε μια γνωστική, αντιεβραϊκή ερμηνεία του Ευαγγελίου του Ιωάννη, θεωρεί ότι ο Σωτήρας Ιησούς υπήρξε «ένας αγωνιστής ενάντια στους Εβραίους, των οποίων ο θεός είναι το χρήμα» («Υιός του διαβόλου»). Το έργο του *Ο Αγώνας μου*, ένα μείγμα γνωστικού βιταλισμού και ρατσιστικού **σοσιαλδαρβινισμού**, συγκροτεί ένα θρησκευτικό σύστημα *δυϊστικής γνώσης*. Ο Χίτλερ πίστευε ότι έτσι εκτελεί «το έργο του Κυρίου» ενάντια στους Εβραίους και στον κακό Δημιουργό, τον Θεό της Παλαιάς Διαθήκης.^{23,23}

Ο μύθος του «Τρίτου Βασιλείου» (Τρίτου Ράιχ) δεν υπήρξε εφεύρεση του Χίτλερ, αλλά έγινε της μόδας από διάφορους συντηρητικούς συγγραφείς του Μεσοπολέμου, ως ένα σύνθημα ενάντια στη δημοκρατία και τη νεωτερικότητα. Οι συγγραφείς αυτοί δεν αναφέρθηκαν ρητώς στη θεολογία του Ιωακείμ ντι Φιόρε. Όμως οι συνειρμοί υπήρχαν στην παράδοση του γερμανικού ρομαντισμού.²⁴ Ο τελευταίος επηρέασε σημαντικά τους σλαβόφιλους, αντισημίτες, Ορθόδοξους Ρώσους διανοούμενους, ενώ ο μύθος της «Τρίτης Ρώμης» υπήρξε ένα ιδεολογικό στήριγμα του ρώσικου μεσσιανισμού. (Με τη

σειρά τους οι τελευταίοι επηρέασαν από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα τους «ελληνοφίλους» νεορθόδοξους.) Στην Ελλάδα δε ο μύθος του Τρίτου Βασιλείου εμφανίστηκε με τη μορφή του «τρίτου ελληνικού πολιτισμού» του Ι. Μεταξά, ο οποίος κατέληξε αργότερα στο «Ελλάς Ελλήνων χριστιανών».

Μετά τη συντριβή του «τρίτου Βασιλείου», ο εθνικοσοσιαλισμός έχασε τη γοητεία του, σε αντίθεση με τον σταλινικό κομμουνισμό, που κράτησε ακόμα σαράντα πέντε χρόνια στη Ρωσία, και εξακολουθεί ακόμα να υπάρχει στην Κίνα, τη Βόρεια Κορέα και την Κούβα. Ο κομμουνιστικός αποκαλυπτικός μύθος όμως έχει, παρά τη βιαιότητά του, ένα αισιόδοξο μήνυμα, που υπόσχεται έναν εμμενή νέο «χρυσό αιώνα» της ανθρωπότητας.²⁵ Ενώ ο εθνικοσοσιαλιστικός αποκαλυπτικός μύθος είναι θεμελιακά απαισιόδοξος και μηδενιστικός. Προσκαλεί τους οπαδούς σε συλλογική αυτοκτονία, ενσωματώνοντας στην ιδεολογία του την τελική «εκπύρωση» και εκμηδένιση των πάντων στο τέλος του κόσμου, όπως τον πρεσβεύει η «γερμανική» (germanic) μυθολογία.²⁶

²⁵ Φυσικά αυτό δεν τον δικαιώνει σε τίποτα. Υπάρχει δε ακόμα και στο Βιετνάμ, στο Λάος και στην Καμπότζη, βλ. G. Koenen, *Was war der Kommunismus?* (Γοττίγγη: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010).

²⁶ «Γερμανική» (germanic) σημαίνει εδώ την ιστορικά παρελθούσα πολυθεϊστική θρησκεία της φυλετικής, πρωτόγονης κοινωνίας, όχι την εθνική ταυτότητα. Βλ. M. Eliade, *Mythes, Rites et Mystères* (Παρίσι: Gallimard, 1957), σ. 24-25· Θ. Λίποβατς, «Μερικές σκέψεις για τον Εθνικοσοσιαλισμό και τον Φασισμό τότε (πριν 60 χρόνια) και τώρα», στο *Δημοκρατικός Λόγος, Ψυχανάλυση, Μονοθεϊσμός* (Αθήνα: Πλέθρον, 2001).

²² Ian Kershaw, αναφορά στο περ. *Spiegel*, τχ. 41, 2010.

²³ M. Μπρούμλικ, ό.π., σ. 412-419.

²⁴ K. Sonthheimer, ό.π., σ. 237-243.